

De Prijs van het wonen: *huurstakingen in Amsterdam*

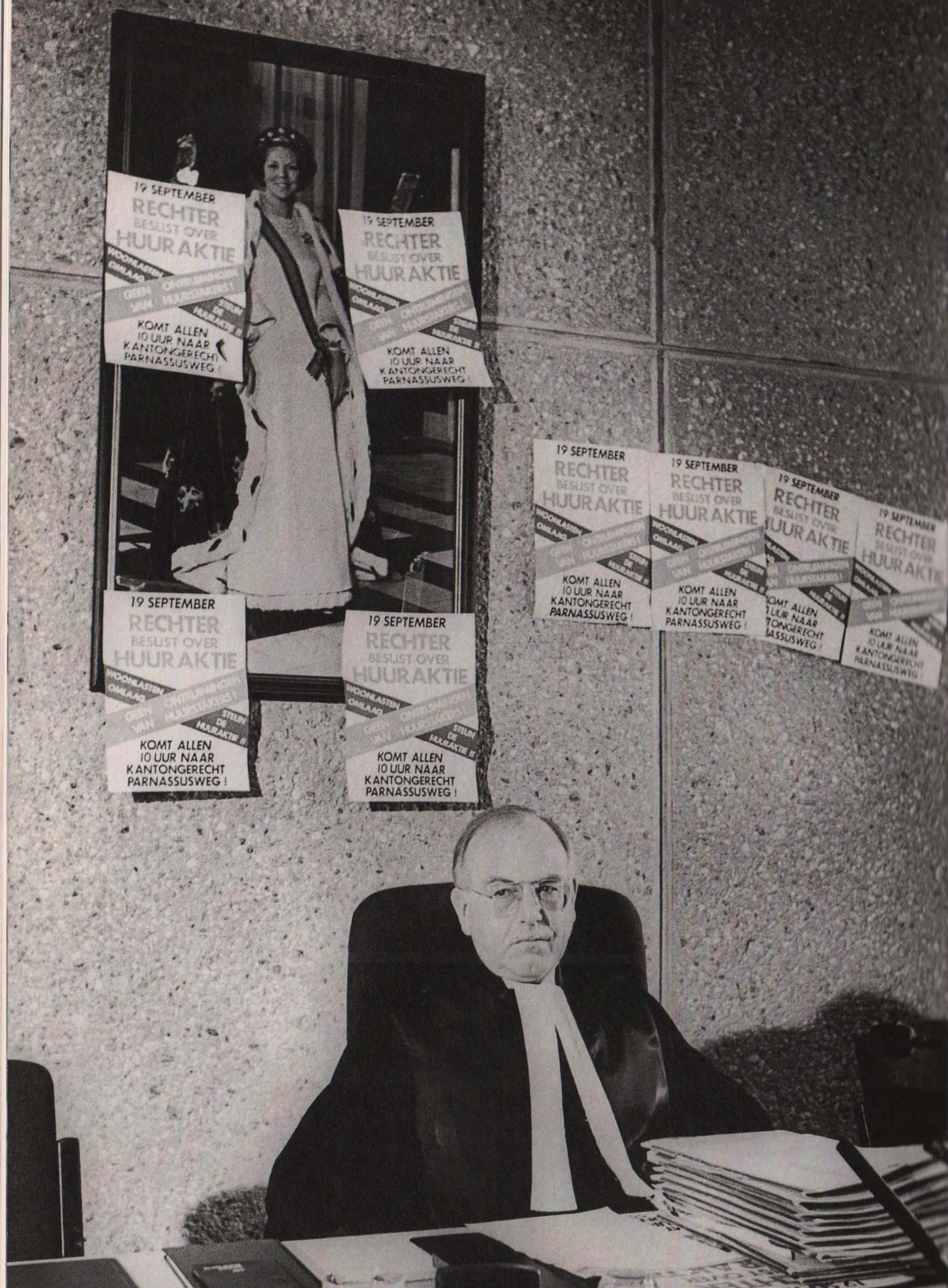
Annegriet Wietsma en Gerard Nijssen

Het is dinsdag 15 juni 1931, een ogenschijnlijk gewone doordeweekse dag. Zoals gebruikelijk komt de opzichter namens de nv's 'Nommer 1' en 'Nommer 2' de wekelijkse huur ophalen in de Amsterdamse Spaarndammerbuurt. Maar de huurinning loopt minder gesmeerd dan anders. In vrijwel alle achttien huishoudens vangt de huurophaler bot. Stuk voor stuk weigeren de vrouwen hem het nieuw vastgestelde bedrag aan huurcenten te overhandigen. De reden wordt de man al snel duidelijk. In een drukbezochte vergadering, de week daarvoor, hebben de huurders besloten de aangezegde huurverhoging te weigeren. De huren van rond de fl 5,50 per week vormen voor de meeste gezinnen al een zware aderlating, en met een huurverhoging van 60 cent per week kan Bruintje de kar niet meer trekken. Eensgezind bieden de vrouwen de huurophaler het oude huurbedrag aan. Deze weigert de centen, want hij weet: het oude huurbedrag aannemen is de huurweigering accepteren. Met een lege geldbuidel verlaat hij de Spaarndammerbuurt, uitgezwaaid door de enthousiaste vrouwen en de nieuwsgierig toegestroomde menigte. De huurstaking is een feit.

Bange kruiers

Het gaat hard tegen hard tussen de huurders in de Spaarndammerbuurt en huis-eigenaar Blokker, de directeur van beide nv's. Deze laat er geen gras over groeien en binnen twee weken ploffen zeven deurwaardersexploten op de deurmatten van de meest actieve huurstakers. De bewoners reageren met een volledige staking van de huurbetaling. Zij storten de huurpenningen op een gezamenlijke bankrekening in afwachting van het verloop van de staking.

De familie Van Rooy krijgt via de rechter als eerste een ontruimingsvonnis aan hun broek. In alle haast worden hun spulletjes in veiligheid gebracht. Op 9 juli is het zover. Deurwaarder Durivou betreedt in gezelschap van twee kruiers de Nova Zemblastraat. De krant *Het Volk* zal later beschrijven hoe 'honderden arbeidersvrouwen in een weide kring om het bewuste huis' geschaard stonden. Op het laat-

ste moment weigeren de kruiers de ontruiming uit te voeren uit angst voor represailles en laat Durivou twee nieuwe kruiers komen. Ook deze durven op het laatste moment een ontruiming niet aan. Onder luid gejuich van de toegestroomde vrouwen moet de deurwaarder onverrichter zake rechtsomkeert maken.

Twee dagen later volgt een nieuwe ontruimingspoging. Politiebureau Spaarndammerbuurt houdt uit voorzorg vier agenten te paard achter de hand. In het trapportaal en het huis van de familie Van Rooy bevinden zich tientallen vrouwen en op straat heeft zich een flinke menigte verzameld om de deurwaarder te 'ontvangen'. Opnieuw moet Durivou de buurt verlaten zonder de woning te hebben betreden.

Bij een derde ontruimingspoging zinkt de moed de deurwaarder in de schoenen als hem al in de Spaarndammerstraat het luidruchtige gezang van de verzamelde vrouwen tegemoet komt. De derde ontruimingspoging wordt voortijdig afgeblazen.

De stakers gaan een stap verder om de druk op de huisbaas te vergroten: zij boycotten de leeggekomen woningen en raden aspirant-huurders ernstig af de woningen te betrekken. Huurders van Blokker in andere buurten zeggen een solidariteitsstaking toe. Blokker raakt met de dag verder in het nauw.

Door bemiddeling van de Woningdienst wordt een laatste onderhandelingspoging ingezet. Na ruim drie uur fel discussiëren gaat Blokker door de knieën. Alle eisen van de huurstakers worden ingewilligd. Niet alleen wordt de huurverhoging ingetrokken, maar zelfs wordt van een aantal woningen de huur verlaagd. Die avond houden de huurders een groot feest in café Modern om de klinkende overwinning te vieren.

Een oud actiemiddel

De huuractie in de Spaarndammerbuurt staat niet op zichzelf. Aan het einde van de jaren twintig en de crisisjaren die daarop volgden, overspoelde een golf van huurstakingen het land. Nu eens betrof het stakingen waarbij een tiental huurders betrokken waren, dan weer sloten honderden huishoudens zich aan. De huurstakingsgolf spreidde zich uit over de hele Randstad. In Rotterdam, in Amsterdam en Utrecht, in Haarlem, zelfs in kleinere gemeenten als IJmuiden en Noordwijk braken huurstakingen uit. In het roerige Rotterdam waren zelfs meer dan negenhonderd huishoudens bij een gezamenlijke huurstaking betrokken. De strijd werd een enkele keer zo fel gestreden, dat huisraad uit de dakgoten naar beneden werd gesmeten en oproerpolitie door de straten patrouilleerde.

Toen het hoogtepunt van de huurstakingsgolf voorbij was, ebde ook de herin-

Huisuitzetting tijdens
huurstaking in de jaren
dertig.

nering aan deze harde strijd weg. De huurstaking als actiemiddel raakte in de vergetelheid en decennialang hoorde niemand er meer over. Maar in de jaren zeventig en tachtig komt daar verandering in. De grootschalige stadssaneringen van de negentiende-eeuwse volksbuurten in de grote steden zijn hier debet aan. Ook dan heerst in een groot deel van de woningvoorraad woningnood in combinatie met hoge woonlasten. De voorraad oude woningen - krotten al bijna, maar wel met betaalbare huren - slinkt zienderogen. Net als in de jaren dertig betrekken bewoners onder druk van de woningnood te dure nieuwbouwwoningen. De economische recessie maakt het werk af: de huren slokken soms meer dan veertig procent van de toch al niet riant netto-inkomens op. Als een oplossing uitblijft, gaan de bewoners, net als hun voorgangers een halve eeuw eerder, over tot een van de krachtigste middelen die hen resten om een politieke oplossing af te dwingen: een huurstaking.

Het gebruik van voorschotten

Het feit dat in het interbellum zoveel huurstakingen uitbraken, heeft alles te maken met de slechte woningvoorraad uit de negentiende eeuw en met de manier waarop de mogelijkheden van de Woningwet onvoldoende werden benut. De inwerkingtreding van de Woningwet in 1901 gaf gemeenten de mogelijkheid om bij de rijksoverheid aan te kloppen en voorschotten te vragen voor de bouw van arbeiderswoningen. Van deze mogelijkheid tot voorfinanciering is op landelijke schaal maar mondjesmaat gebruikgemaakt. De gemeenten lieten de woningproductie en huurprijsbepaling liever over aan het vrije marktmechanisme. Amsterdam en Rotterdam vormen hierop een uitzondering. De SDAP beschouwde het 'woningvraagstuk' van de arbeidersklasse als een belangrijk onderdeel van de gemeentepolitiek en de Amsterdamse en Rotterdamse afdelingen maakten zich hard voor structurele oplossingen.

Voor de SDAP bestond het woningvraagstuk zowel uit een bouwprobleem als uit een huurprobleem. Er moesten niet alleen voldoende woningen gebouwd worden, maar ze moesten ook een betaalbare huur hebben. De stad Amsterdam maakte dan ook regelmatig gebruik van de subsidieregeling voor de zogenaamde 'woningwetwoningen', de voorschotregeling in het kader van de Woningwet. Van de 58 Amsterdamse woningbouwverenigingen bouwden 23 ook daadwerkelijk woningwetwoningen. Omdat de particuliere bouwers zich voornamelijk stortten op het bouwen van woningen in de huurcategorieën vanaf fl 350,- per jaar, probeerde de gemeente dit te compenseren door het bouwen van gemeentewoningen en het stimuleren van de bouw door woningbouwverenigingen met huren tot fl 250,- en fl 350,- per jaar. Tussen 1919 en 1933 bouwden gemeente en verenigin-

gen 4484 woningen in de categorie met een jaarhuur tot fl 250,-, terwijl particulieren in deze vijftien jaar zegge en schrijve zes van deze goedkope nieuwbouwwoningen aan de woningvoorraad toevoegden.

Voltooide nieuwbouw in Amsterdam 1919 - 1933 (absolute cijfers)

JAARHUREN		particuliere woningen	verenigings- woningen	gemeente- woningen	totaal
van	tot				
—	250,-	6	1247	3231	4484
250,-	300,-	42	815	2606	3463
300,-	350,-	757	2171	1677	4605
350,-	400,-	8455	3700	1643	13.798
400,-	en meer	42.281	4227	957	47.465
TOTAAL		51.541	12.160	10.114	73.815

Bron: jaarverslag Gemeentelijke Woningdienst Amsterdam 1933

Ondanks het feit dat de kredietverlening via de Woningwet een belangrijke aanvulling betekende voor de diversiteit van de woningvoorraad, werd de klok al vanaf 1921 weer teruggedraaid. De verstrekking van woningwetvoorschotten werd bij ministerieel besluit stopgezet en de 'sociale woningbouw' moest weer zoveel mogelijk via de particuliere markt verlopen. Hiermee zakte de productie van woningen in de goedkoopste huurcategorieën snel terug.

Onder de knie, of achter de ellebogen?

Sommige particuliere ondernemers zagen nog wel brood in de bouw van goedkope arbeiderswoningen met behulp van premiereregelingen en gunstige overheidskredieten. Zo opperde projectontwikkelaar Van der Schaar in 1922 het ambitieuze plan om aan de stadsgrenzen van Amsterdam een geheel nieuwe arbeiderswijk te bouwen met overheidssteun: het Plan West. Hij zou hiermee het Amsterdamse woningprobleem in één klap oplossen, zo luidde de belofte. De bouwcombinatie kreeg alle steun van de gemeente, die met de handen in het haar zat vanwege de enorme naoorlogse woningnood. De zesduizend woningen zouden weliswaar kleiner worden dan de gemiddelde woningwetwoningen, maar B&W waren genegen deze onvolkomenheid door de vingers te zien: 'wanneer de particulieren nu eens bewijzen, dat zij geen groot woord hebben gesproken, en de 6000 woningen dus in twee jaar gereedkomen en intusschen de andere bouw regelma-

tig voortgaat, dat voor einde 1924, desnoods begin 1925, de woningnood zal zijn opgeheven... dan kan Amsterdam een van de eerste steden zijn, waar men de woningnood onder de knie heeft.'

Ondanks de pretentieuze beloften werden de toegezegde lage huren in Plan West niet verwezenlijkt. In plaats van gemiddelde huren van fl 6,50 per week - oftewel huren in de categorie tot fl 350,- per jaar - varieerden de huren tussen de fl 7,- en fl 10,- per week - oftewel tussen de fl 364,- en fl 520,- per jaar. De afwerking van de woningen liet bovendien te wensen over. De woningen waren dan ook niet erg in trek, zoals de leegstandcijfers uit die jaren laten zien. Het is juist in dit Plan West dat nog geen tien jaar later, in het begin van de jaren dertig, de huurstakingen in Amsterdam een massaal karakter krijgen.

De perikelen rondom de bouw van Plan West zijn exemplarisch voor die tijd. De particuliere markt stortte zich voornamelijk op de bouw van middenstandswoningen, waardoor in deze categorie een overschot aan (leegstaande) woningen ontstond. Zelfs met de ruime kredieten aan particuliere ondernemers voor het bouwen van arbeiderswoningen bleef de totale productie ver onder de maat. Tot zijn spijt moest wethouder De Miranda in 1926 constateren: 'de partikuliere bouwer bouwt niet om zoo goed mogelijk te voorzien in de behoeften, maar hij bouwt om winst te maken. Dat is het eenige motief.' Toch trokken veel arbeidersgezinnen in de voor hen veel te dure woningen, gedwongen door de woningnood. Door onderverhuuring en samenwoning probeerden velen de te hoge woonlasten te drukken.

Van huurprijsclausule naar noodwetten

Niet alleen bij de ontwikkeling van nieuwbouwprojecten, ook op de ontwikkeling van huurprijzen van de bestaande woningvoorraad heeft de Woningwet invloed gehad. In de Woningwet was een zogenaamde 'huurprijsclausule' opgenomen, die woningbouwverenigingen verplichtte haar woningbestand te verhuren tegen marktprijzen. Dit was ernstig tegen het zere been van de woningbouwverenigingen die immers juist door de woningwetkredieten in staat werden gesteld woningen tegen een lage kostprijs te bouwen, terwijl zij de huurprijzen volgens de marktwerking moesten berekenen. Wat dat betreft heeft de Woningwet geen oplossing verschaft voor het probleem van de huurwoeker, maar werd ook hier de voorkeur gegeven aan de marktwerking. Slechts in noodgevallen sprong de overheid tijdelijk individuele huurders bij middels 'noodsubsidierelingen' en later individuele huursubsidies.

Tegen het einde van de Eerste Wereldoorlog was dit beleid niet vol te houden. Tijdens de Eerste Wereldoorlog bereikte de woningnood in Amsterdam een hoog-

tepunt. Op een woningvoorraad van 141.696 woningen waren slechts 32 woningen onbewoond. Om al te grote prijsopdrijvingen in deze tijd van enorm woningtekort en oplopende bouwkosten tegen te gaan, zag de regering zich in 1917 genoodzaakt om een viertal 'tijdelijke' noodwetten in het leven te roepen.

Onderdeel van deze noodwetten was het bevroren van de huren om een rem te leggen op de 'aanmerkelijke' huurstijgingen van arbeiderswoningen door het enorme woningtekort.

De overheidscontrole hierop viel echter niet mee en huiseigenaren probeerden op allerlei slinkse wijzen de noodwet te omzeilen en toch huurverhogingen door te voeren of op een andere manier aan hun geld te komen. Zo was het innen van sleutelgelden en waarborgsommen bij nieuwe huurders een geliefde extra inkomstenbron. In andere gevallen lieten eigenaren het onderhoud aan de woningen achterwege. Gevolg was dat de kwaliteit van de woningvoorraad langzaam maar zeker verslechterde.

Onbetaalbaarheid als aanleiding

Het is een ijzeren wet in de volkshuisvesting dat lagere inkomensgroepen verhoudingsgewijs een groter deel van hun inkomen besteden aan huisvesting dan de beter betaalde inkomensgroepen. In het begin van deze eeuw gold binnen de sociaaldemocratie de vuistregel dat een arbeidersgezin niet meer dan een zesde deel van het gezinsinkomen aan huur kwijt moest zijn, omdat anders noodzakelijke levensbehoeften als voeding en kleding al te zeer in het gedrang kwamen. Volgens berekeningen van de Woningdienst waren woningen met een jaarhuur tot fl 350,- - oftewel fl 6,75 per week - nog 'betaalbaar' met het inkomen van een 'normaal verdienende vakarbeider'. Alles wat daarboven kwam betekende een onaanvaardbare aanslag op het besteedbare gezinsbudget. In de praktijk was echter een aanzienlijk deel van de arbeidersbevolking op een lager inkomen aangewezen. Havenarbeiders bijvoorbeeld hoorden tot de categorie der ongeschoolden en verdienden beduidend minder. Bovendien heerste er veel werkloosheid, kwam tijdelijke arbeid met tussentijdse perioden van werkloosheid geregeld voor en waren zelfs dagcontracten geen uitzondering. Alleenstaande vrouwen met kinderen of ouderen moesten vaak van de steun rondkomen.

Wie een statistiek bestudeert van de verhouding tussen inkomen en huur, komt bedrogen uit als bij de cijfers zulke situaties niet worden ingecalculleerd:

Nieuwe arbeiderswoningen

jaar	gemiddelde weekhuur arb.woning	gemiddeld weekloon timmerman	in % van de huur	gemiddeld weekloon havenarb.	in % van de huur
1925	fl 7,55	fl 44,16	17,1	fl 34,02	22,2
1927	fl 7,01	fl 43,48	16,1	fl 34,88	20,1
1928	fl 7,00	fl 43,48	16,1	fl 35,70	19,6
1929	fl 7,00	fl 43,48	16,1	fl 35,88	19,5
1930	fl 7,03	fl 44,16	15,9	fl 35,42	19,8
1931	fl 7,04	fl 43,20	16,3	fl 34,68	20,3
1932	fl 6,83	fl 41,28	16,5	fl 31,55	21,6
1933	fl 6,77	fl 37,44	18,1	fl 31,05	21,8

bronnen: CBS jaarboeken 1925/1926 en 1934, 1934 archief Volkshuisvesting 307 e.a.

Volgens dit overzicht voldeed het inkomen van een 'normaal verdienende vakarbeider' nog wel enigszins aan het criterium om maximaal 16,6 % aan huur te verwonen, een percentage dat overigens al niet veel bestedingsruimte meer overliet. Iedereen die minder verdiende, en dat was de meerderheid, viel echter ruim buiten de normen.

De afschaffing van de noodhuurwetten

De noodhuurwetten zorgden ervoor dat huiseigenaren in de periode 1917-1927 geen exorbitante huurverhogingen konden doorvoeren. Ook al lieten de overheden de arbeidersklasse niet helemaal aan hun lot over wat betreft de marktwerking van de huurprijzen, zodra de omstandigheden dat weer 'toelieten', wilden ze af van de huurprijsbescherming. De eerste ontmanteling van de noodhuurwetten

die in 1917 ingevoerd waren, begint al in 1921. In 1927 worden de laatste bepalingen definitief buiten werking gesteld.

Als de noodhuurwetten in 1927 zijn afgeschaft, keert de 'normale' situatie terug op de Amsterdamse woningmarkt. De huren worden geliberaliseerd en overgelaten aan de marktwerking. Behalve door huurverhogingen slinkt de woningvoorraad voor de arbeiders stelselmatig door krotopruijing en onbewoonbaarverklaringen, zonder dat daar voldoende goedkope huisvesting voor terugkomt. Woningwetbouw door gemeente en woningbouwverenigingen met overheidssteun stelt nauwelijks nog wat voor. In de huurcategorie tussen fl 250,- en fl 400,- is vrijwel geen leegstaande woning te vinden. De Woningdienst spreekt op dat moment al weer van een 'noodtoestand (...), die in geen enkel opzicht beter [is] dan in 1922 het geval was'. Gezinnen met een schamel inkomen zien zich genoodzaakt in te dure woningen te trekken.

Na de afschaffing van de noodhuurwetten nemen de huiseigenaren aanvankelijk een afwachtende houding aan. Het is de stilte voor de storm, want de eerste pogingen tot huuropdrijving kondigen zich al snel aan. Huiseigenaren maken er een gewoonte van om de huur van een woning te verhogen op het moment dat deze vrijkomt. In een aantal gevallen leidt dit zelfs tot een nieuwe strategie. Met de wet in de hand worden huurders met een kleine huurachterstand zonder pardon uit hun woning gezet, opdat de huur van de vrijgekomen woning verhoogd kan worden.

Naast liberalisatie van de huurprijzen op de woningmarkt, eist ook de economische recessie haar tol. Met de lage lonen en hoge werkloosheid slokt de huur een steeds groter deel van het gezinsbudget van de arbeidersklasse op. Zo weet een huurstaakster van weleer zich te herinneren dat haar huur verhoogd werd tot fl 4,75 per week, terwijl zij aan steun op dat moment zo'n tien gulden ontving: '...dus wat je overhield, daar moest je dan van leven. En dat ging natuurlijk niet.'

De vlam in de pan

Als in oktober 1927 een groot aantal eigenaren overgaat tot collectieve huurverhogingen voor complete woonblokken, is dit de vonk in het kruitvat. De 'huurstaking', een nieuw fenomeen, ziet in Amsterdam het daglicht en weldra zal dit zich als een vloedgolf over de stad en de rest van Nederland verspreiden.

Voor zover bekend vindt de eerste Amsterdamse huurstaking plaats in de Jakob van Lennepstraat onder leiding van de huurdersvereniging Kinkerbuurt-Plan West. Het is oktober 1927. Overall in de stad regent het collectieve huurverhogingen van één of soms wel twee gulden per week. Zo ook bij de woningen van huiseigenaar Vermuijten. De zittende huurders zien zich geconfronteerd met een verhoging van 25 tot 75 cent per week. Zij besluiten eensgezind zich te verzetten en weigeren de huurverhoging te betalen aan dochter Vermuijten, die als huurophaalster de woningen langsloopt.

Blijkbaar staat Vermuijten niet sterk in zijn schoenen. De staking, waaraan zo'n twintig huishoudens deelnemen, wordt al na twee weken gewonnen door de huurders. De huurverhoging wordt ingetrokken en bovendien weten zij te bedingen dat er achterstallig onderhoud aan de woningen verricht zal worden. Deze succesvolle huurstaking is het sein voor andere huurders om ook naar dit wapen te grijpen. In de periode 1928-1933 vinden tientallen huurstakingen plaats, met wisselend succes. Soms hoeven de huurders alleen maar te dreigen met een staking om de huiseigenaar al op de knieën te krijgen, soms ook halen de huurders bakzeil en verliezen zij een staking.

De huurdersvereniging Kinkerbuurt-Plan West en later haar opvolger de Algemeene Amsterdamsche Huurdersbond (AAHB) neemt een sleutelpositie in bij het merendeel der huurstakingen. De AAHB is eigenlijk een mantelorganisatie van de CPH, de communistische partij, die de huurwoeker aangrijpt voor agitatie van de arbeidersklasse. Huurders die zinnen op een huurstaking vragen deze huurdersverenigingen om advies en raken, althans in Amsterdam, vrijwel altijd bij de organisatie van een huurstaking betrokken. Via de AAHB worden de ervaringen die zijn opgedaan bij eerdere stakingen gebundeld en doorgegeven. Zo kan dit tot dan toe vrij nieuwe fenomeen uitgroeien tot een krachtig en verfijnd actiemiddel, waar menig huiseigenaar beducht voor raakt.

Een stakingsgolf

Aanvankelijk hebben huurstakingen voornamelijk een defensief karakter. De huurders reageren op een aangekondigde huurverhoging van de huiseigenaar en proberen deze ongedaan te maken. Maar in 1931 barst de bom. De crisis eist haar

tol en het water is de arbeidersgezinnen tot de lippen gestegen. Het is geen uitzondering als de huur bijna de helft van het inkomen opslokt. Als een huurstaking tegen de gebroeders Van der Schaar eveneens eindigt in een klinkende overwinning, slaat de vlam in de pan. De huurstaking als actiemiddel krijgt nu een offensief karakter met als inzet het afdwingen van huurverlaging. In verschillende Amsterdamse buurten tegelijk breken huurstakingen uit. In sommige gevallen nemen honderden gezinnen aan een staking deel. Ook in Plan West, nog niet zo lang daarvoor met behulp van overheidsgelden verzezen uit de drassige Amsterdamse bodem, schieten de huurstakingen als paddestoelen omhoog.

Een perfecte organisatie

Beproefde methode van de getroffen huiseigenaar is om de meest actieve actievoerders middels een deurwaardersexploot uit de woningen te zetten. De huurstakerscomités, door schade en schande wijs geworden, hebben hierop inmiddels een antwoord gevonden en reageren in zo'n geval met een boycot van de leeggekomen woningen. 'Als die huizen leegstonden, en er kwamen bijvoorbeeld mensen voor, dan begonnen we met die mensen te praten: "Wat komt u doen, komt u daar wonen? Het is een besmet huis, hoor. Daar moet je afblijven! Dat valt onder de huurstakers!" (...) En op een bepaald moment hadden we wel vijftig woningen leegstaan. En daar vangt die eigenaar geen huur van hoor!', vertelt oud-comitélid Cammelot vijftig jaar later, nog steeds met een glimlach om de lippen als hij eraan terugdenkt. De organisatie van een huurstakingsactie is dan ook al behoorlijk geperfectioneerd. Bij het uitbreken van een staking wordt een stakingscomité geformeerd. Bewoners overhandigen de ingehouden huurpenningen aan de stakingskas. Hiermee wordt voorkomen dat zij het geld zelf opeten en na de staking alsnog in de problemen komen als de achtergehouden huursom in een keer afgelost moet worden. Bovendien wordt hiermee een stakingskas gecreëerd waaruit de activiteiten kunnen worden bekostigd. De ontruimde gezinnen zelf komen niet meer op straat te staan, want de stakingscomités huren met behulp van de stakingskas al bij het uitbreken van een staking een aantal leegstaande woningen in andere blokken en stellen die aan ontruimde gezinnen beschikbaar.

Tegen niet-stakers, de zogenaamde 'maffers', treden de buurtbewoners op. Het woord 'maffer' is ook bij werkstakingen een gangbare term en betekent 'stakingsbreker'. Een maffer is in de ogen van de stakers nog niet ontwaakt, hij zit te slapen, en moet dus maar eens flink wakker worden geschud. Maffers worden midden in de nacht onthaald op concerten van potten en pannendecksels. In hun tuinen wil nog wel eens wat afval belanden vanaf bovenliggende veranda's en hele straten worden volgeklad met grote schilderingen waarop de maffers in hun bed

worden getekend met een slaapmuts op en begeleidende teksten als 'de melk-vrouw slaapt'. De hoofdcommissaris van politie spreekt van 'terroristische maatregelen van het z.g. comité van actie tegen de nog huurbetalende (...) bewoners'.

Een hachelijke onderneming

Bij de ontruiming gaat het er vaak heftig aan toe. Drommen mensen zijn op straat en beschimpen de kruiers. Deurwaarders en huiseigenaren zoeken bij het betreden van de straten bescherming van politie en overheid uit angst voor represailles. Soms zelfs vliegt huisraad uit de ramen en vanaf de daken naar beneden. De politie grijpt enkele keren in met klewang en gummistok.

Ook al lijkt deelname aan een huurstaking een avontuurlijk iets, voor de meesten was het toch een hachelijke onderneming. De comitéleden besteedden dan ook veel tijd en aandacht aan het moed inspreken: 'Hoe langer het duurde, hoe meer dat je de mensen aan het verstand moest brengen, dat het nog wel eens lang zou kunnen duren. Je had wel eens mensen, die werkelijk angst hadden voor een uitzetting. Dan moesten we iedere week, dat de strijd duurde, de mensen opporren', aldus Gerrit Lint, een comitélid van weleer. Behalve de angst voor ontruiming leeft ook de angst voor huurschulden. De stakers overhandigen hun huurpenningen aan het stakingscomité, die dit als stakingskas beheert. Wordt een staking verloren, of zou een comitélid er met het geld vandoor gaan, dan zijn de toch al armlastige gezinnen in de aap gelogeed. Het financiële beheer bij een staking is dan ook een zeer delicate aangelegenheid.

Het Weerstandsfonds

Als een van de meest massale huurstakingen in Plan West, met meer dan driehonderd deelnemende gezinnen, door de stakers wordt gewonnen, breekt bij de huiseigenaren paniek uit. 'Van straat tot straat sluipt het gevaar voort en steeds meer bewoners staken hun huurbetaling.' Organisaties van huiseigenaren roepen hun broeders op de handen ineen te slaan om het 'moordende gevaar' van 'deze revolutionaire, roode stortvloed' tot stilstand te brengen. De oprichting van Het Weerstandsfonds in 1933 is het gevolg. Op dat moment zijn alleen al in Amsterdam tegen de tweeduizend huishoudens bij uiteenlopende huiseigenaren in een huurstaking verwickeld en zijn er al diverse achter de rug.

Al snel kunnen de eerste serieuze krachtmetingen plaatsvinden. Dat gebeurt onder andere door kwistig met ontruimingsvonnissen te strooien, een voor individuele huiseigenaren tot dan toe dure aangelegenheid die nu gefinancierd wordt uit de gemeenschappelijke weerstandskas. Met tientallen tegelijk worden stakende huurders uit hun woningen gezet.

De huiseigenaren krijgen al snel hulp uit andere maatschappelijke gelederen. In een groot aantal gevallen ziet het Weerstandsfonds via de rechter kans op boedelbeslag ten gevolge van huurschuld. Bovendien lukt het hen om verspreiders van 'opruimende' pamfletten te laten vervolgen en tot hoge boetes te laten veroordelen. Het Gemeentelijk Bureau voor Maatschappelijke Steun gaat ertoe over stakende huurders te korten in de steun.

'De noodige hulp'

Aanvankelijk stonden de SDAP en in haar voetspoor de Woningdienst ambivalent tegenover het fenomeen huurstakingen. Huurstakingen werden als 'juridisch onbestaanbaar' beschouwd en veroordeeld als een vorm van contractbreuk, die niet te vergelijken is met bijvoorbeeld een werkstaking. Toch bestond er ook nog wel begrip voor de maatschappelijke achtergronden die tot de huurstakingen leiden. Zowel bij de huurstaking tegen huisjesmelker Blokker die in het begin van dit artikel is beschreven als bij andere huuracties heeft de Amsterdamse Woningdienst zelfs een aantal malen als bemiddelaar opgetreden tussen huiseigenaar en actievoerders, overigens met wisselend succes. Desalniettemin blijkt uit rapportages van de Woningdienst dat zij er voornamelijk op uit was dat een huurstaking zou ophouden, op welke manier dan ook. De huurstakingen brachten niet alleen grote onrust teweeg bij de betrokkenen, maar zij hadden ook een uitstraling op omliggende straten en buurten, en het actiemiddel dreigde zich als een olievlek over de Amsterdamse buurten te verspreiden.

Als de huiseigenaren zich verenigd hebben in het Weerstandsfonds, heeft de angst voor het overslaan van de huurstakingen naar gemeentelijk woningbezit inmiddels ook bij B&W de kop opgestoken. Als de stakingsgolf in alle hevigheid over de stad woedt, zeggen B&W en de hoofdcommissaris van politie 'de noodige hulp' toe aan de huiseigenaren. Comitéleden die werkzaam zijn bij een gemeentebedrijf worden gesommeerd hun activiteiten als comitélid te staken op straffe van ontslag. Gemeentearbeiders worden gedwongen een verklaring te tekenen waarin zij beloven plakkaten en andere ongeregelheden te verwijderen. Voorstellen om op gemeentelijk en op landelijk niveau weer noodhuurwetten in te voeren ter bescherming tegen huurwoeker, halen het niet. Integendeel, in een van de collegevergaderingen wordt het besluit genomen 'dat van gemeentewege zelf maatregelen dienen te worden genomen ter bestrijding van de huurstakingen'. De gemeente acht de tijd rijp voor een actievere opstelling in het conflict tussen huurders en particuliere verhuurders. Juist als de eerste maatregelen worden voorbereid, wordt in juni 1933 een aantal grootschalige stakingen door de huiseigenaren gebroken.

Lootstraat; 1933.

Rechts: Schaepman-
straat; 1932.

Het einde van de stakingsgolf

De grote 'testcase' betreft een staking bij de West-Stichting in januari 1933, waarbij zo'n 650 huurders betrokken zijn. De West-Stichting exploiteert een groot aantal woonblokken in Plan West dat nog geen tien jaar daarvoor was verrezen. De bewoners eisen twintig procent huurverlaging. Als de eerste deurwaardersexploten bij de stakers op de deurmat ploffen, worden de acties aangescherpt. Maffers krijgen het zwaar te verduren. Een van de maffers doet zijn beklag in een brief aan de burgemeester en *Het Volk*. Hij zal dit initiatief zeker hebben bezuurd, want nog diezelfde nacht heeft, aldus de man in kwestie, 'een ploeg van 46 mannen alle gewapend met emmers kalk en kwast mij geheele straat zijnde een vier-sprong bezet en (...) geen 4-kante meter blanco gelaten. Over een oppervlakte van minstens 300 4-kante meter ben ik en mijn vrouw schandalige uitgekloddert geworden. Als U het zien zou, zou U met mij medezeggen: "Z'oon kalkbeurt heeft den Heer H. Colijn nog niet op zijn rekening staan" (...) Deze 46 mannen hebben om beurten hardop zoodanig geuwen nageboots dat verschillende bewoner er wakker van zijn geworden.'

Het Weerstandsfonds slaat namens de West-Stichting hard terug. Van onderhandelen is geen sprake meer. In de eerste periode krijgen meer dan tachtig ontruimingsvonnissen hun beslag. Twee werknemers van Van Gend & Loos worden bedreigd met ontslag en overplaatsing. Eenderde van de stakers laat zich overhalen een individuele regeling te treffen met de huiseigenaar, waardoor een bres wordt geslagen in de onderlinge solidariteit. Dan volgt de nekslag, want het Weerstandsfonds slaagt erin via de rechter beslag te leggen op de stakingskas. Er worden loon- en boedelbeslagen opgelegd. Een groot aantal gezinnen woont volgens *De Tribune*, 'op een vrijwel geheel ledige woning, zonder zeil of kleed, met een op den kalen grond uitgespreid bed'. De ontruimingen blijven als regen uit de lucht vallen. *Het Bondsorgaan*, spreekbuis van de huiseigenaren, meldt vergenoegd hoe efficiënt de ontruimingen worden uitgevoerd: 'Zoo zag men dus gebeuren, dat op

een bepaald uur (...) een twintigtal politieruiters, gevolgd door een nog groot aantal agenten te voet, bijgestaan door een aantal rechercheurs met politiehonden, een en ander onder leiding van twee of drie inspecteurs, optrok naar de plaats, waar de ontruimingen zouden geschieden. Achter die optocht volgde de geblindeerde auto met de kruiers, daarachter de auto met de deurwaarders, ten slotte gedekt door weer enkele politieruiters. Bij aankomst werd de straat aan weerskanten afgezet en alle personen, die niet in de straat aanwezig moesten zijn, daaruit verwijderd. De deurwaarders en de kruiers vingenvolgens onder het gejoel van de zich in de huizen bevindende stakers hun werkzaamheden aan.' Op één dag, 22 mei 1933, worden zo alleen al 34 gezinnen uitgezet. Eind mei, de staking duurt dan al drieëneenhalve maand, zijn er nog maar zeventig huishoudens overgebleven die aan de staking deelnemen. Zij besluiten tot het bittere einde door te gaan. Dat bittere einde laat nog een maand op zich wachten, maar dan moeten ook de laatste stakers op 23 juni het onderspit delven. Zij worden opgezaald met een enorme huurschuld die zij moeten aflossen, aangezien de stakingskas in beslag was genomen en door Het Weerstandsfonds aangewend om de 'proceskosten' te betalen.

De schrik te pakken

Zo komt er een einde aan de grootste, meest langdurige en misschien ook wel meest verbitterde staking in Amsterdam uit die periode. Het afschrikwekkende voorbeeld van de ongelukkige afloop van deze massale staking mist haar uitwerking niet. Er komen nog wat flauwe opelevingen van nieuwe huurstakingen, maar de durf is weg.

Toch kon in 1933 geconstateerd worden dat ook de huiseigenaren de schrik te pakken hadden. De vereniging van huiseigenaren Het Eigendomsrecht maant de leden tot voorzichtigheid en dreigt zich af te keren van diegenen die toch tot collectieve huurverhogingen besluiten over te gaan 'in verband met de buitengewone moeilijkheden, welke (...) voor den geheelen huiseigenarenstand en niet in het minst voor u zelf kunnen ontstaan'. Aan de golf van huurverhogingen, die begon met het afschaffen van de noodwetten in 1927, is definitief een einde gekomen.

Bouwen voor de buurt?

Na de crisis van de jaren dertig breekt een periode aan waarin sprake is van weinig collectief verzet van de kant van huurders. De oorlog legt de mensen lam, in de periode van de wederopbouw is geen plaats voor kritische geluiden en maatschappelijke onrust. Maar halverwege de jaren zestig dienen de eerste bronnen

voor conflict zich weer aan. De woningvoorraad in de oude buurten van de grote steden, de zogenaamde negentiende-eeuwse gordels die gelegen zijn rondom de stadskernen, is nodig aan vervanging toe. Wederom vallen termen als verpaupering en krotopruijing, net als vijftig jaar daarvoor, maar inmiddels gaat de voorkeur uit naar begrippen als 'stadssanering' en 'renovatie'.

Ook in Rotterdam en Amsterdam begint de stadssaneringsgolf aan het einde van de jaren zestig op gang te komen. De besturen maken zich hard voor verbetering van de woningvoorraad, maar het lijkt onmiskenbaar dat de huren van de gerenoveerde en nieuwbouwwoningen 'de pan uit zullen rijzen'. Bewoners richten comités op om hun belangen te verdedigen. Zij eisen dat de nieuwbouw ook voor hun krappe portemonnees betaalbaar wordt. Zij zijn verknocht aan hun buurten en willen daar na de stadssaneringen weer terugkeren. De term 'betaalbare huur' wordt een sleutelbegrip. Huren zouden in overeenstemming moeten zijn met de draagkracht van bewoners om te leven volgens een 'naar westerse maatstaven redelijke levensstandaard'. De eis 'tien procent van het netto inkomen aan huur' wordt gemeengoed.

Ook al gaat er een lange periode van discussie en onderhandelen aan vooraf, de bewoners hebben het tij mee. In het kielzog van de democratiseringsbewegingen uit de jaren zestig wordt bewonersparticipatie en inspraak een geaccepteerd verschijnsel. De slogan 'Bouwen voor de Buurt' lijkt werkelijkheid te worden.

Onbetaalbaar in de Dapperbuurt

De bewoners, blij dat hun verkrotte woningen worden aangepakt, merken tot hun onaangename verrassing dat de huren van de nieuwbouwwoningen, die hiervoor in de plaats komen, voor hen toch onbetaalbaar zijn geworden. De teleurstelling is groot, men voelt zich verraden. Na jaren geduldig gewacht te hebben op een betere woning, blijkt die aan hun neus voorbij te gaan vanwege de centen. Toch betrekken zij de woningen, in de verwachting dat er een politieke oplossing zal komen. Maar dan eist de economische recessie haar tol. Individuele huursubsidies worden verlaagd, stook- en servicekosten en huren gaan omhoog, de werkloosheid neemt toe.

De Projectgroep Dapperbuurt rekende in een onderzoek voor de Gemeentelijke Dienst Volkshuisvesting in 1976 uit dat de woonlasten van huurwoningen in bijvoorbeeld de Roomtuintjes in twee jaar tijd gemiddeld fl 50,- waren gestegen, van gemiddeld fl 325,- bij oplevering van de woningen in april 1974 naar gemiddeld fl 375,- in april 1976. Wanneer financiële tegemoetkomingen als maximale individuele huursubsidies ingecalculeerd werden, bleken voor de onderzochte huurders de woonlasten in het meest gunstige geval nog steeds niet bene-

den de fl 215,- te komen. En dat terwijl de meeste bewoners van een woning kwamen waarvan de huurprijs gemiddeld tussen de fl 72,50 en fl 111,- schommelde, maar waar ook uitschieters naar beneden zaten tot minder dan fl 50,- huur per maand. Volgens de steekproef van de Projectgroep Dapperbuurt onder de bewoners van de Roomtuintjes lag het gemiddelde bruto-inkomen in die periode tussen de fl 900,- en fl 2400,- per maand, en besteedden de bewoners soms al een vijfde tot een kwart van hun inkomen aan huur. Uitgaande van een redelijke verhouding tussen inkomen en huur, zo stelde de Projectgroep, zou de huur gemiddeld fl 100,- tot fl 150,- lager moeten zijn. In andere stadssaneringsbuurten in Amsterdam en Rotterdam kwamen de berekeningen van bewonerscomités op vergelijkbare cijfers uit.

De bewoners, zwaar gedesillusioneerd, vinden dat er een politieke oplossing moet komen voor hun benarde positie. Als die politieke oplossing op zich laat wachten, grijpen zij terug naar een beproefd middel uit de jaren twintig en dertig om hun benarde situatie aan het licht te brengen: de huurstaking. Met name in Amsterdam en Rotterdam vindt eind jaren zeventig en begin jaren tachtig een aantal huurstakingen plaats. In Rotterdam ontstaan alleen al in 1984 een kleine twintig huurstakingen, wat deelnemersaantal betreft variërend van een persoon tot vierhonderd huishoudens. In het Amsterdamse zijn onder meer huurstakingen aan te treffen op het Bickerseiland, de Indische Buurt, Kattenburg en de Dapperbuurt. Ook in andere steden ontstaan collectieve huuracties, zij het meestal niet in de vorm van een, al dan niet gedeeltelijke, staking van de huurbetaling.

Een beetje solidaire huiseigenaren

In tegenstelling tot de woningbouw in de eerste helft van de twintigste eeuw, die voornamelijk in particuliere handen lag, voeren na 1950 gemeente en woningbouwverenigingen de boventoon op de nieuwbouwmarkt. Tussen 1950 en 1979 werd bijvoorbeeld driekwart van de nieuwe Amsterdamse woningvoorraad ontwikkeld door gemeente en corporaties en slechts een kwart door particulieren. Dit bracht ook een andere visie met zich mee op de financiële en sociale problemen waarin huurders van de nieuwbouwwoningen verzeild dreigden te raken.

De Amsterdamse en Rotterdamse woningcorporaties verklaren zich in eerste instantie solidaire met de huurstakers en jarenlang gedogen zij de staking. De huurstakers leveren een dubbele strijd, want zij willen een als individueel bestempeld probleem weer tot een maatschappelijk probleem maken en de discussie aanzwengelen over te hoge woonlasten voor de minimuminkomens. Tegelijkertijd proberen zij met de staking voor zichzelf lagere huren af te dwingen. Als de woningcorporaties merken dat het hén centen gaat kosten in plaats van de

Demonstratie op
29 mei 1977.

Links: Affiche van
ontwerper Hans
Abelman; 1977.
Midden: Affiche van
Bewonerscomité Huur-
verlaging Bijlmer;
1980.
Rechts: Affiche uit
1985.

overheid of de huurstakers, is de solidariteit voorbij. In de zaak van de Amsterdamse Kattenburgers bijvoorbeeld brengt de corporatie het conflict voor de rechter en wordt uiteindelijk in het gelijk gesteld. In september 1986 worden de stakers gesommeerd de volledige huursom te betalen alsmede de opgelopen 'huurschuld' af te lossen. De meeste huurstakers haken af en treffen een regeling, een paar die-hards staakt nog een jaar door, totdat ook zij het onderspit delven. Zij zien zich geconfronteerd met het aflossen van een huurschuld die in sommige gevallen tot zo'n fl 15.000,- is opgelopen. Het slepende conflict heeft dan tien jaar geduurd.

Dat betekent echter niet dat de stakers geen overwinningen hebben geboekt. In de Kattenburger woonblokken bijvoorbeeld is een aantal servicekosten verlaagd. Ook is onder druk van de huurstakers de blokverwarming van het gehele blok vervangen door individuele verwarmingsketels, hetgeen een aanzienlijke besparing in de stookkosten oplevert. Tenslotte kan niet ontkend worden dat mede door de huurstakers de woonlastenproblematiek weer jarenlang op de politieke agenda heeft gestaan, iets waar veel meer mensen dan alleen de huurstakers profijt van hebben gehad.

De Prijs van het wonen

Zoals de titel van deze bijdrage al aangeeft, hebben de laagstbetaalde inkomensgroepen hun wooncomfort nooit cadeau gekregen. Aan prettig wonen hangt een prijskaartje en dit prijskaartje is niet afgestemd op een al te bescheiden portemonnee. Hoewel de inkomenspositie van de laagste inkomengroepen in de tweede helft van de twintigste eeuw verbeterd is ten opzichte van de laagstbetaalde categorieën voor de Tweede Wereldoorlog, is er toch een overeenkomst, want in beide gevallen zijn en blijven nieuwbouwwoningen nauwelijks betaalbaar en zijn zij aangewezen op de slechtere (en dus goedkopere) woningvoorraad.

Demonstratie tegen
huurverhoging in de
Bijlmermeer; 24 mei
1975.

Omdat het overheidsbeleid erop gericht was zo weinig mogelijk regulerend op te treden op de woningmarkt, moesten huurders regelmatig zelf in het geweer komen. Hoe fel het af en toe ook kon toegaan bij huurstakingen, in vergelijking met de strijd om betere loon- en arbeidsomstandigheden nemen huurstrijd en strijd om betere woonomstandigheden in Nederland een bescheiden plek in op de historische kaart. In tegenstelling tot loonstrijd wordt woonstrijd niet zo heel vaak ingezet als pressiemiddel, en dat geldt tot op de dag van vandaag.

Misschien is dit wel enigszins verklaarbaar. Als de bodem van de portemonnee in zicht is voor het einde van de maand, zullen mensen op van alles gaan bezuinigen, maar zullen ze er niet zo snel toe overgaan hun eigen woning op het spel te zetten. Wonen moeten ze elke dag, het is een van de eerste levensbehoeften. Wonen is zo elementair, dat de drempel heel hoog is om de vervulling van deze behoefte in gevaar te brengen. Mensen die opgenomen zijn in het arbeidsproces zullen dan ook eerder kiezen voor het stellen van looneisen dan voor strijd om huurverlaging. Huurstrijd en huurstakingen blijken dan ook door de jaren heen vaak gedragen te worden door groepen die buiten het arbeidsproces staan: werklozen, huisvrouwen, ouderen, jongeren, wao-ers. Het is hun enige vorm van machtsuitoefening.

Huurstakingen vormen een krachtig, maar tegelijkertijd kwetsbaar actiemiddel. Het is een machtig wapen, want de eerste slag komt het hardst aan en huurstakers delen die eerste klap uit. Zij hebben beide troeven in handen: zowel de woning als de centen, en het is de huiseigenaar die moet reageren. Maar als de tegenpartij de dreiging van ontruiming ter hand neemt en deze dreiging ook via de rechter weet te effectueren, wordt deze kracht zwakte: verlies van de woning, met name in tijden van woningschaarste, is een zwaar machtsmiddel van de tegenpartij. Huurstakers zetten de geborgenheid van het eigen nest op het spel en er zijn niet veel mensen die tegen deze druk bestand zijn.

